

**DJELO IVE VOJNOVIĆA U SVJETLU
KRITIKE HRVATSKE MODERNE***
(Wenzelidesovo čitanje Ive Vojnovića)

Robert Bacalja

Odjel za izobrazbu učitelja i odgojitelja
predškolske djece
Sveučilište u Zadru

UDK: 821.163.42.09 Vojnović, I.

Izvorni znanstveni članak
Original scientific article

Primljeno

: 2006-9-1

Received

SAŽETAK

U tekstu autor raščlanjuje kritike, članke i studije o Ivi Vojnoviću od prvog objavljenog teksta iz 1903. do 1917. god. kada je u Sarajevu objavio studiju Ivo Vojnović u zasebnoj knjizi. Wenzelidesovo čitanje Ive Vojnovića ističe se kao plod zrelog kritičarskog pristupa koji može i danas biti putokaz u čitanju suvremene hrvatske književnosti, odnosno put otkrivanja specifičnosti hrvatske književnosti na razmeđu 19. u 20. stoljeće koje se ogleda u književnom djelu Ive Vojnovića.

Premda je razdoblje hrvatske moderne heterogeno književno razdoblje, ali i heterogeno gledamo li ga i u povijesnom i kulturološkom kontekstu, postoje neke uporišne točke za koje se vezuje hrvatska književna povijest. Nezaobilazna pojava hrvatske moderne je i Ivo Vojnović. Njegovo djelo je jedno od najfrekventnijih kod onodobne književne kritike, koja se bavi svim sadržajima ovog po opsegu nevelikog književnog korpusa koji nije samo nastajao tijekom moderne, već se proteže i u prethodno književno razdoblje (do početka razdoblja hrvatskog realizma).¹

Izuzetan interes za ovog pisca pokazuje i najmlađi naraštaj književnih kritičara hrvatske moderne koji se u književnosti afirmirao iza 1903. Arsen Wenzelides² koji u hrvatsku književnu kritiku ulazi zajedno s nizom mladih

* Izlaganje održano na Trećem hrvatskom slavističkom kongresu u Zadru, 2002. godine.

¹ Dakle do 1880. godine kada mu je Šenoa u *Viencu* objavio pripovijest *Geranijum*.

² Arsen Wenzelides rođen je u Hvaru 1883. godine. Pučku školu završio je u Hvaru, gimnaziju u Dubrovniku, a pravo na Sveučilištu u Zagrebu. Već je kao gimnazijalac počeo objavljivati (1900.) u zadarskom *Narodnom listu*, i to članke o recentnim književnim

kritičara: M. Ogrizovićem, V. Lunačekom, I. Krnicom, M. Lisičarom, A. Milčinovićem, B. Drechlerom-Vodnikom, A. Petravićem, M. Nikolićem, Z. Vukelićem, H. Krizmanom i drugima osobito je usmjerio svoju kritičarsku aktivnost prema ovom piscu. Kada govorimo o ovom kritičaru, treba istaknuti da je uz Begovićev književni rad (ukupno jedanaest bibliografskih jedinica) najviše u hrvatskoj književnosti pratio djelovanje Ive Vojnovića o kojem je objavio četrnaest prikaza, kritika, članaka, studija, ali i jedno zasebno izdanje – svoju prvu samostalnu knjigu – studiju Ivo Vojnović (u Sarajevu 1917.).³ U prigodi šezdesetogodišnjice piščeva života to je bila i jedina tiskana knjiga o autorovom radu u hrvatskoj književnoj kritici.

Wenzelides se počeo baviti Vojnovićem 1903., objavivši u *Crvenoj Hrvatskoj* tekst Ekvinocij Vojnovićev u dubrovačkom kazalištu (u br. 16), a u povodu izvođenja *Ekvinocija* u Bondinom teatru te pojava *Trilogije*. Tekst je kritika kazališne predstave u izvedbi diletantske skupine iz Dubrovnika, no u njemu se dotiče i Vojnovićeva književnog postupka te sadržaja drame.⁴ Iznoseći Vojnovićeve karaktere, koji su uzeti iz stvarnosti, Wenzelides ističe uspješno izgrađene likove *Ekvinocija* i *Trilogije* (može ih se vezati za stvarne ljude): "Ima u životu junaka Vojnovićevih tragike izobilja, kako je ima i u rodu svakog pojedinca, pa gdje se nalazio, ali se drukčije očituje. Vezana su im odgojem i nasljedstvom usta da svoje osjećaje na vas glas ističu, živu za sebe i u sebi, te vas onaj boj, koji se drugdje razvija izmegju pojedinca i svijeta očito, počinje i dogara sam u sebi. Duša je njihova grob (...)"⁵ O samoj predstavi piše pohvalno te spominje ulogu Vlaha Slijepoga

zbivanjima (o časopisu *Život i Knjizi Boccadoro*). Suraduje u *Viencu* 1903., te u gotovo svim književnim i političkim publikacijama na Jadranu na početku dvadesetoga stoljeća. Suradnik je i *Savremenika*, gdje referira o stranim književnostima, napose talijanskoj. Prevoditelj je i posrednik iz talijanske, engleske, francuske i njemačke književnosti. U tijeku borbe mladih i starih priklonio se mladima. Blizak je Marjanovićevim književnim pogledima, te suraduje u nekoliko listova kojima je Marjanović bio urednik (*Crvenoj Hrvatskoj* i u Supilovom *Novom listu*). Vodio je oštru polemiku s A. G. Matošem kojoj je bio povod napad Matoša na Begovića 1906. u zadarskoj *Hrvatskoj kruni* u prigodi pojave *Gospođe Walewske*. Objavio je velik broj prijevoda, članaka, kritika i studija tijekom moderne, te dvije zasebne knjige *Ivo Vojnović* (1917) i *Književne studije* (1918). Umro je u Zagrebu 1940. godine.

³ Iz velikog broja članaka o Ivi Vojnoviću kao najvažnije, uz studiju iz 1917., izdvajam sljedeće: 1. "Ivo konte Vojnović", *Narodni list*, 42/1903., br. 33-34, str. 1-2; 2. "Pripovijesti Iva Vojnovića (Uoči skupnoga izdanja.) U Dubrovniku, krajem septembra 1910.", *Narodne novine*, 76/1910., br. 229, str. 1; 3. O Ivu Vojnoviću, *Svačić*, 7/1910., str. 147-153.

⁴ "Ivo konte Vojnović jedan je od onih pjesnika, kojih djela kada čitaš i nehotice ti pamet traži megju poznatim osobama njegove junake. Pa ih nagješ! – Sada su prosta čeljad, koja čute, ali na svoju; sada su ljudi, koji bi se radi iznijeti, ali tišti ih udes, koji ih je vezao za rod i pleme; sada su vlastela, koja živi u uspomenu... Sve dakle različiti tipi, ali sve sami Dubrovčani." A. Wenzelides, "Ekvinocij u dubrovačkom kazalištu, dne 13. aprila 1903.", *Crvena Hrvatska*, 13/1903., br. 16, str. 1.

⁵ A. Wenzelides, isto, str. 1.

koji je na pozornici glumio samog sebe i uspjelu scenografiju dubrovačkog slikara Marka Rašice U idućim brojevima dubrovačkog tjednika (u br. 19. i 20.) Wenzelides iznosi recepciju *Dubrovačke trilogije* u hrvatskoj kritici ("Uspjesi Dubrovačke Trilogije") od teksta kojeg je u *Životu* objavio 1900. Milivoj Dežman-Ivanov i teksta iz sarajevske *Nade* gdje je o Vojnoviću pisao Milan Marjanović, do posljednjeg teksta o Vojnoviću tijekom 1903. koji je objavljen u 16. broju *Crvene Hrvatske*, a čiji je autor vjerojatno on sam (ali skriven pod šifrom "idem").

Za hrvatsku književnu povijest značajan je i tekst iz *Narodnog lista* objavljen iste godine, u kojem piše svoj "prvi retrospektivni pregled Vojnovićevog književnog rada". Po ocjeni suvremene hrvatske književne povijesti upravo taj tekst i tekst iz *Svačića* (iz 1910.) "idu među najbolje književnokritičke tekstove tog inače plodnog kritičara u razdoblju moderne."⁶ U tekstu "Ivo konte Vojnović" Wenzelides ocjenjuje njegov prozni rad. Navodi kako je Vojnović srastao s dubrovačkim krajem, jer je građu za većinu tekstova crpio iz te sredine. Još je jednu Vojnovićevu osobitost istaknuo u tekstu – koju su kasnije svi Vojnovićevi proučavatelji isticali – značenje njegove pojave u osamdesetim godinama XIX. stoljeća kao modernog pisca, kojega su kasnije prihvatili i "mladi" i od kojega su mnogo učili.⁷ *Perom i olovkom* smatra, i pored toga što sadrži svega četiri teksta, djelom koje je od osobita značenja u kontekstu Vojnovića razvoja, ali i suvremene hrvatske novelistike. Već tada ističe u njegovu djelu snažne opise prirode i sveobuhvatnost u prikazivanju mijena (i kad je lijepa i kad je ružna).

U kritici se dotiče i *Ksante* koju je Vojnović objavio još 1886. godine, no ostaje na razini dojma i ne ulazi u raščlambu. Navodi i činjenicu da je Vojnović, počevši pisati dramske tekstove, izgubio interes za prozu, što je veliki gubitak za hrvatsku prozu (a kako znamo Vojnović nije pisao ni brzo niti je objavio velik broj djela – op. R.B.). Smatrajući da u hrvatskoj književnosti ima mnogo pisaca, ali malo pravih romansijera i novelista (jer je tijekom XIX. stoljeća i na razmeđu iz XIX. u XX. stoljeće poezija najviše zastupljena – posebice jer je to potencirano i od urednika periodika), ocjenjuje Vojnovića kao jednog od ponajboljih hrvatskih pripovjedača.

Vrijedni su i Wenzelidesovi tekstovi iz 1910. koje je objavio u *Savremeniku* i zadarskom koledaru *Svačić*. Tekst iz *Savremenika* je svojevrsno svođenje rezultata recepcije Vojnovićeva djela izvan Hrvatske. I

⁶ T. Maštrović, *Drama i kazalište hrvatske moderne u Zadru*, Zagreb, Nakladni zavod Matice hrvatske, 1990., str. 81.

⁷ "Vojnovićeva djela – skoro dva decenija prije – još pristaju uz današnju modernu struju. Vojnović je pače jedan od prvih hrvatskih modernista, koji su taj pravac uveli u našu književnost." A. Wenzelides, "Ivo konte Vojnović", *Narodni list*, 42/1903., br. 33-34, str. 1.

prije premijera u Krakovu i Pragu izišli su prijevodi na poljskom i češkom, stoga referira o prijevodima Helene D'Abancourt de Franqueville na poljski i Jana Hudeca na češki. Vojnović je s dubrovačkim sadržajima izazvao snažan interes kod Poljaka. Nalazeći u propasti Republike toliko sličnosti sa svojom nacionalnom poviješću (posebno se poistovjećujući sa Sutonom), Poljaci vrlo rano pišu o *Trilogiji* jer je u *Crvenoj Hrvatskoj* već 1904. objavljen članak "Poljski glasovi o Dubrovačkoj trilogiji" Henrika Glucka.⁸ Wenzelides ukazuje na činjenicu da se razmjerno rano zbog posrednika i interesa za hrvatsku književnost, a posebice za književnike iz Dubrovnika, doznalo za Vojnovićevo djelo kada se već 1904. moglo govoriti o glasovima iz Poljske. Wenzelides ističe tu Vojnovićevu osobitost i smatra da interes Poljaka za Dubrovnik i za tekstove Ive Vojnovića ima duboke korijene u prijašnjim poljsko-dubrovačkim vezama. Naime posljednji je poljski kralj Stanislaw August Poniatowski potaknuo prijevod *Osmana* na talijanski jer je doznao "da postoji nekakva epopeja, koja proslavlja pobjedu poljskog oružja nad Turcima."⁹ Poljsko-hrvatska povezivanja građena početkom XIX. stoljeća na recepciji Gundulićeva *Osmana* prerastaju u poljsko-hrvatska književna povezivanja početkom XX. stoljeća, i to recepcijom Vojnovićeve *Dubrovačke trilogije*, što u svom tekstu upravo podvlači Arsen Wenzelides. Wenzelides naglašava da je Gluck u tom članku izvijestio o djelovanju Kristine Zaleske, Helene D'Abancourt, Tadeuša Stanislava Grabowskog i Julija Benešića na predstavljanju hrvatske književnosti i kulture, a napose Ive Vojnovića. Kronologija recepcije Vojnovića u Poljsku započinje prikazom *Trilogije* koji je objavljen u lavovskoj reviji *Przewodnik Nawkowy i Literacki*. Zatim je o Vojnoviću referirala Kristina Seryusz Zaleska u *Przeglądu Powszechnom*. Helenu D'Abancourt smatra dobrim poznavateljem Dubrovnika te autoricom nekoliko feljtona o Dubrovniku u *Kuryeru Poznajskom*. U *Svačiću* za 1910. Wenzelides je objavio dotad svoj najcjelovitiji tekst (studiju) o Ivi Vojnoviću, naslovivši je jednostavno – "O Ivi Vojnoviću". Premda je neke pojedinosti preuzeo iz prethodno objavljenih tekstova, u *Svačiću* donosi nove ocjene i interpretacije Vojnovićeva cjelokupna djela. Tako iznosi da je Vojnović malo pisao i malo objavljivao (sjetimo se što je Krleža napisao u *Književnoj Republici* u dvadesetim godinama dvadesetog stoljeća – op. R.B.), dakle riječ je o nevelikom opusu, no kvalitet tekstova nadomješćuje nepostojanje kvantiteta.

Wenzelides podcrtava da je Vojnović započeo u književnosti kao "dobar gjak zapadnjačkih majstora realizma", a taj Vojnovićev početak

⁸ *Crvena Hrvatska*, 14/1904., br. 22, str. 1.

⁹ Henrik Gluck, "Rukopisi Osmana u Poljskoj", *Crvena Hrvatska*, 14/1904., br. 12, str. 1.

(*Geranijum*) naši književni povjesničari su određivali kao "stvarni početak književnosti hrvatskog realizma"¹⁰ Premda je svojim početkom vezan za prethodno književno razdoblje, Wenzelides smatra Vojnovića važnim zglobom u razvoju modernizma u hrvatskoj književnosti što su i mladi prihvatili (Vojnović je u časopisu mladih *Životu* 1900 objavio u prvom broju drugi čin *Dubrovačke trilogije*, Suton).

Ocjenjujući Vojnovićeva scenska djela, Wenzelides iznosi niz korisnih i zanimljivih zapažanja, interpretacija i ocjena. *Psyhe*, Vojnovićevo prvo dramsko djelo, ocjenjuje tada (1910.) manje vrijednim za hrvatsku književnost kakvu predstavljaju *Ekvinocij* i *Dubrovačka trilogija*, pogotovu s motrišta sadržaja koji je u u *Psyhe* kozmopolitski. Ipak smatra da je *Psyhe* puna "elegantnog humora i duhovitosti, a s druge strane primjer salonske komedije vrlo rijetke u hrvatskoj književnosti" (još prisutne kod Rorauera – op. R.B.).

Wenzelides dobro zapaža kako je prijeloman za Vojnovića – dramatičara bio *Gundulićev san* nakon kojeg se posvetio sadržajima koje je crpio iz rodnog kraja. Upravo mu je lokalnim koloritom i pučkim govorom dubrovačkog kraja obilježeno prvo veće dramsko djelo – *Ekvinocij* (izveden 1895): "Lica u pučkoj drami *"Ekvinocij"* (1895.) govore na dubrovačku, ili kako sam pisac definira "onom smjesom domaćega narječja i talijanske pohrvaćene terminologije, koja se doimlje slušalaca kao miris suhih riba i morske trave, koji lebdi za tiha vremena pod večer na obalama naših gradova"¹¹

Prije prikaza i ocjene glavnog djela – *Dubrovačke trilogije* u studiji se dotaknuo i *Lapadskih soneta* koji su i preteča najznačajnijega Vojnovićeva djela. Premda soneti nisu u potpunosti zadovoljili strogu formu, ti tekstovi su uspješni po dubokom osjećaju autora prema sadržaju, prema starom Dubrovniku koji je u vrijeme Vojnovićeve mladosti nestajao.¹²

Trilogija je za Wenzelidesa vrhunac Vojnovićevog dramskog opusa, ocjenjuje ju kao "skroz moderno djelo i donekle patriotsko, ali bez tzv. "patriotskih tirada" i ikakve tendencioznosti".¹³ U tekstu interpretira dijelove

¹⁰ Npr. Nikola Ivanišić ističe: "Svjesno prihvaćanje realizma u književnoj "raspravi" sadržanoj u "Geraniumu", pa realistička tema i realističko "mjesto" u njegovu tekstu mogli bi izraziti svjedočiti o navještaju nove realističke književnosti, koja bi na taj način "otpočela" tim Vojnovićevim djelom. Stvarni početak književnosti hrvatskog realizma ne bi dakle bila nekknjiževna Šenoina smrt godine 1881. nego Geranium, (...)" Nikola Ivanišić, *Grada Dubrovnika pjesnik*, Zagreb, Školska knjiga, 1984., str. 25.

¹¹ A. Wenzelides, O Ivu Vojnoviću, *Svačić*, 7/1910., str. 148.

¹² "Ovi soneti dokazuju da nije baš sve u strogoj formi, premda je lijepa forma jedan od glavnih uvjeta korektne pjesme, ali treba i umjetnosti i osjećaja, što ovim sonetima ne manjka." A. Wenzelides, isto, str. 149.

¹³ A. Wenzelides, n. dj. str. 151.

Trilogije, iznosi glavne idejne značajke i atmosferu Vojnovićeva djela. U *Alons enfants* ističe prizor: "Pred kućom Orsata Velikog, u kojoj se odigrala tragedija slobode, čuje se glas mljekarice: "Mlijeka žene". I nadalje se kupovalo mlijeko, kruh, meso i sve potrebno za svagdanje blagovanje. Dubrovnik je politički nestao, ali životni nagon uzdržao je Dubrovčane."¹⁴ *Suton*, navodi Wenzelides "određuje meka i turobna obiteljska lirika".¹⁵ Novi poredak počiva na profitu, a u njega se ne uklapaju gospari. Stari svijet ne popušta, pa čak kad je u pitanju i ljubav (jer i nju mjere ili određuju prema starim običajima).¹⁶

Zadnji čin tragedije odigrao se *Na taraci*. I ovdje Wenzelides pronalazi simboliku novih vremena – u novoj glazbi – koju čuju, a ne razumiju gospari. Offenbach prema zvonima. Njihova glazba je zvuk zvona u kapelici. Nemogućnost komunikacije između dva svijeta, starog i novog, mladih i starih, ocrtno je u liku gospara Lukše ("Ne će da razumije novotarije. Porugljivom ravnodušnošću čeka smrt").¹⁷ U *Trilogiji* Wenzelides, uz ono što je predviđeno isključivo za scenu, vrednuje i dijelove teksta što ne ulaze u samu predstavu, dakle ono posve literarno, odnosno prozno/narativno. *Trilogija* nije, smatra Wenzelides, samo dobar literarni predložak za predstavu već i dobra beletristika.

Wenzelides prvi put u hrvatskoj kritici navodi kako je Vojnović za lik gospara Lukše uzeo braću Pucić [Medu (Orsata) i Nika Velikog]. Doduše, on je već u jednom tekstu iz 1909. ("O Ivi Vojnoviću") objavljenom u *Letopisu Matice srpske*) napomenuo o nastanku toga Vojnovićeva lika. Zasigurno je Wenzelidesu prijateljstvo, suradnja i zajednički projekti s Ivom Vojnovićem (1910. zajednički su preveli dramski tekst Sema Benellija za Hrvatsko narodno kazalište) omogućilo da dozna od samog autora neke važne pojedinosti o nastanku djela. U tekstu iz *Svačića* Wenzelides otkriva i Vojnovićevo uredničko i književno-kritičko djelovanje, zatim onaj dio dramskog stvaralaštva koji izlazi iz dubrovačkog okvira - *Psyhe* i *Smrt Majke Jugovića* o kojoj mu je najteže pisati. Ujedno najavljuje i novu dramu koju Vojnović priprema – *Imperatrix*. U studiju Wenzelides je unio i nove pojedinosti o recepciji Ive Vojnovića izvan granica Hrvatske o kojoj je u tekstu iz *Narodnog lista* prvi put referirao. Tekst studije Arsena Wenzelidesa *Ivo konte Vojnović iz Svačića* jedan je od najcjelovitijih o Vojnovićevu djelu do 1910. Po obuhvatnosti ova bi se studija mogla usporediti s onima o

¹⁴ A. Wenzelides, n. dj. str. 150.

¹⁵ Isto.

¹⁶ "Pavle, kći gospogje Mare, ide u duvne, u samostan, jer ljubi pomorskoga kapetana Luja, pučanina, čovjeka "neravna" sebi. A. Wenzelides, Isto.

¹⁷ Isto.

Milanu Begoviću iz *Bosanske vile* i *Savremenika* te studijom o Juliju Roraueru iz 1913.

Cjelovito i stalno bavljenje/praćenje Vojnovićeva i Begovićeva književnoga djelovanja ukazuje da je Wenzelides upravo prema ovoj dvojici autora imao najviše književnog interesa i simpatija (dobrim dijelom u razglabanjima o modernosti uvijek je pred sobom imao ove autore), te da je među prvima ukazao na Begovićevo dramsko izrastanje iz Vojnovićeva dramskog opusa (*Trilogija-Walewska*), anticipirajući kasniji Begovićev uspješni dramski opus i poticaje koje je dobio od prvog dramatičara hrvatske moderne Ive Vojnovića. I konačno, tu je Rorauer, ne slučajno spomenut kada je riječ o razvoju moderne hrvatske drame – ili barem jedan segment kontinuiteta razvoja drame u nas. Dok je historicistička drama na vrhuncu, javlja se Rorauer s građanskom dramom po uzoru na francusku (Vojnovićev *Psyhe* krajem osamdesetih). Stoga možemo govoriti o svojevrsnoj osovini Rorauer – Vojnović – Begović, ne toliko tematsko-stilskoj koliko osovini želje da se napravi odmak od neuvjerljivog i deklarativnog trošenja povijesnih tema. Hrvatska se drama s Rorauerovim tekstovima približila suvremenim europskim scenskim oblicima, a s Vojnovićevim *Ekvinocijem* i par excellence *Dubrovačkom trilogijom* izišla je (što je vidljivo i navođenjem Vojnovićeve recepcije) izvan nacionalnih okvira. S Begovićem hrvatska drama između dva svjetska rata izlazi iz okvira nacionalnog teatra te postaje interesantna u nizu tradicionalno snažnih europskih teatarski središta.

Wenzelides se bavio Vojnovićem i 1911. u prigodi proslave "literarnog jubileja" Ive Vojnovića. Uz velik broj hrvatskih književnika i kritičara (Krnica, Cihlar, Šimunović, Car-Emin, Jeretov, Prohaska i drugi) najopširnijim priložima javljaju se Matoš i Wenzelides u tematskom broju *Savremenika* (br. 1, 1911.). Wenzelides piše o *Lapadskim sonetima* koji su, kako ističe, "osobit primjer objektivne lirike" i, premda je riječ o svega šest soneta, smatra da zaslužuju više pažnje i "od nekih opsežnijih zbiraka".¹⁸ Wenzelides naglašava Vojnovićev lirizam koji se osjeća u svim njegovim djelima. Osobito se dotiče specifične veze *Lapadski soneti – Dubrovačka trilogija*: "Lapadski soneti i Trilogija prožeti su onim posebnim elegijskim tonom, što karakteriše svu dubrovačku knjiž. prošlog stoljeća i ovoga."¹⁹

Kao kruna bavljenja Vojnovićevim djelom jest Wenzelidesova studija objavljena g. 1917. u nakladi Hrvatske knjižare u Sarajevu.²⁰ U prigodi šezdesetogodišnjice Vojnovićeva života to je bila jedina i prva iscrpnija

¹⁸ A. Wenzelides, *Lapadski soneti*, *Savremenik*, 6/1911., br. 1, str. 23.

¹⁹ A. Wenzelides, isto.

²⁰ A. Wenzelides, *Ivo Vojnovići*, Sarajevo, Hrvatska knjižara, 1917.

studija (s izrazitim monografskim pristupom) o Ivi Vojnoviću u hrvatskoj književnosti. Te godine interes za Vojnovića je dosegao svoju kulminaciju, a onda je nakon Prvog svjetskog rata, pogotovu poslije napada mladog Krleže, tijekom dvadesetih jenjao. U studiji Vojnovićev književni opus klasificira prema sadržajima u četiri skupine, I. Dubrovačke novele i dramati; II. Kozmopolitski radovi; III. Iz srpske povijesti; IV. Lirika. Međutim, studija sadrži i V. poglavlje "Inostrani kritičari i prevagjači" te kao VI. poglavlje "Zaglavak".

U prvom poglavlju Wenzelides rasčlanjuje dubrovačke sadržaje – od početničkog *Geranijuma*, zatim *Ksante*, *Ekvinocija* i *Trilogije*. *Geranijum* ocjenjuje opširnom pripoviješću bez ekonomije i simetrije i punu početničkog neiskustva. Za *Ksantu* ističe da je "roman (od oko dvjesto strana) iz gruško-lapadskog brodovlasničkog društva, a u kojem je autor najviše razvio svoju pripovijedačku snagu".²¹ U *Ekvinociju* Wenzelides pronalazi bitne stilske odrednice većine Vojnovićevih djela, a to je povezanost ljudi i prirode. Tu stilsku, strukturnu i sadržajnu značajku Vojnovićeva književnoga djelovanja ističe i u ovoj studiji: "*Ekvinocijo* je prožet tugom i sjetom, koju pjesnik otkriva ne samo u ljudskim patnjama nego i u prirodi i oko njih."²² Dakle, Wenzelides pronalazi u Vojnovića tu tipičnu simbolističku crtu ili stilsko sredstvo da je pejzaž stanje duše. To stilsko sredstvo rabi Vojnović, ističe Wenzelides, od početka svoga književnog djelovanja, u *Geranijumu*: "Dva cvijeta dva značaja! – Tvoj tanahan, skroman, a mirisom toli mio, – moj oštar bujan, zasagjen u hridi, da ga jedva možeš iščupati, ružičast kao naša zora, bujan kao istočni balzam. Sva razlika između ljubavi i strasti!"²³

Kao izrazitu dramatsku vrijednost teksta Wenzelides ističe i vrhunac drame – ekvinocijalna oluja i oluja u ljudima. Vrhunac je *Ekvinocija* u šumu podivljalog mora koje ključa u luci u kojoj se valja crni obris Slobode (broda simboličnog imena – Sloboda) – koji će u stvarnu životnu slobodu odvesti Ivu i Anicu jer u društvenom okružju u kojem jesu ne mogu uspjeti. Jele, kao lik iz grčke tragedije, nakon oluje omogućuje mladima sreću koju ona u mladosti nije mogla uživati jer je bila prevarena.²⁴ Simfonički intermezzo je vrhunac *Ekvinocija*, a u hrvatskoj književnosti do danas nema

²¹ A. Wenzelides, n. dj. str. 10.

²² A. Wenzelides, isto.

²³ Ivo Vojnović, "Geranium". U: Izbor iz djela (priređio T. Maštrović), Zagreb, Mosta, 1995., str. 23-24.

²⁴ "Zašto je poštena djevojka u mladosti morala podleći nesavjesnom uličnjaku i mučiti se mnogo godina dok nije nezakonitog jedinca othranila do poštenog zanata? Uz ovu tajanstvenu zagonetnost ljudskog udesa pjesnik meće kao pratnju bjesnilo razarajuće ekvinocijalne oluje, koja dolazi da svojim uništavanjem poveća tjeskobu slaboga i nemoćnoga čovjeka." A. Wenzelides, n. dj. str. 12.

tako snažnog opisa podivljalog mora i oluje koja kao da se "prelijeva" i s jedne i druge strane dramske radnje. Taj nam vrhunac ostaje i nakon čitanja ili gledanja drame snažno usječen u naša osjetila. Na vrhuncu strašnog završetka, kad dvoje bitnih aktera ove ljudske drame – nekad prevarena djevojka Jele i Niko, uzrok njezine nesreće naplaćuju račune – ipak zrači optimizam u sreći Anice i Ive koji neopterećeni tragedijom jedre prema Novom svijetu. U kulminaciji drame, kako i Wenzelides zaključuje, Vojnović se po dramskoj napetosti, rasporedu i odnosima među likovima približio grčkoj tragediji: "Osobito treći čin sa onim prizorima za najsnažnije oluje gdje bi ljubomor nezakonita sina prešao u nesvjesno ocubojstvo, da ga mati ne zaustavi otkrićem nepoznata mu postanja, čim izazivlje njegovu časovitu odurnost prema sebi, dostojan je grčke tragedije."²⁵

Ekvinocijo je vrhunac hrvatske dramske književnosti XIX. stoljeća. Tim tekstom hrvatska dramska književnost nadoknađuje sva traženja i lutanja te se tematsko-stilski približuje suvremenim europskim kretanjima (Ibsenu i Strindbergu). Vojnovićev bjelodani uspjeh kao dramatičara u hrvatskoj književnosti možemo povezati s Ibsenovim uspjehom u europskim okvirima koji je toliko popularizirao dramu da je bio čitan kao Tolstoj, premda je pisao na malom norveškom jeziku, a u nacionalnoj književnosti nije imao svog prethodnika. Činjenicom da je s Ibsenom drama stala uz bok romanu, poeziji, pripovijetci i noveli možemo primijeniti u našem nacionalnom okviru – s Vojnovićem je zasigurno hrvatska dramska književnost izazvala izuzetnu pozornost kod čitatelja, gledatelja i književne kritike.

U Osvrtu Wenzelides daje zrele ocjene dubrovačkih sadržaja. S većinom Wenzelidesovih analiza i ocjena mogli bismo se složiti i danas: "Crtajući konzervativni život Dubrovnika, nekad vladajućeg grada, autor nije pao u monotoniju ni u ponavljanje. Najprije je opisao dio gragjanskih krugova (Ksanta), pa je prešao na puk (Ekvinocijo) i tek zadnjom vlastelu (Trilogija) ostavši jednako objektivan prema staroj aristokraciji i novoj demokraciji. Allons enfants, Suton, Ksanta, Ekvinocijo i Na taraci ovako raspoređeni, daju maldane cjelovitu sliku dubrovačkog životarenja od pada republike do svrhe stoljeća, fragmentarnu povijest, aristokratskoga, gragjanskoga i pučkoga društva, što kroz čudne evolucije svojega značaja nestajaje i nastaje."²⁶

Drugi dio Vojnovićeva književnoga opusa naziva kozmopolitskim radovima u koji ubraja zbirku novela *Perom i olovkom*, komediju *Psyhe* i *Gospođu sa suncokretom*. Kozmopolitske radove smatra manje

²⁵ A. Wenzelides, isto.

²⁶ A. Wenzelides, n. dj. str. 19.

reprezentantom Vojnovićeve književnosti od onih dubrovačkih, odnosno hrvatskih. Premda se *Psyhe* smatra najboljim primjerom salonske komedije u hrvatskoj književnosti, ona, prema Wenzelidesu, daleko zaostaje za kasnijim dubrovačkim dramama Ive Vojnovića. Više je iz kozmopolitskog korpusa u Wenzelidesa izazvala *Gospođa sa suncokretom*. Tu ističe strukturnu osobitost teksta: "Cijela je drama prikazana u, skoro bi rekao, novoj formi dramskog romana. To je za čitanje i pozornicu."²⁷

Treći dio studije naslovljen Iz srpske povijesti referira i ocjenjuje *Smrt Majke Jugovića* i *Lazarovo vaskrsenje*. Tekstove skupljene oko sadržaja Iz srpske povijesti smatra najslabijim Vojnovićevim djelima.

Premda je autokomentare mogao u studiji izdvojiti u zasebno poglavlje, što bi bilo primjerenije nego ih spojiti s lirikom, Wenzelides ukazuje kako su ti Vojnovićevi komentari važni za poznavanje geneze pojedinih djela. Ističe kako je Wagnerova opera *Ukleti Holandez* kao "pjesnička rezonanca" nadahnula Vojnovića za *Ekvinocijo*, a i Ibsenov *Rosmersholm* je utjecao na Vojnovića.²⁸ Možda je kratak dijalog Rebeke i gospođe Helset potaknuo Vojnovića da dade snažnu sliku propadanja Dubrovnik: "Rebeka/slaže svoj rad/: Na Rosmesholmu se teško odvajaju od svojih mrtvih. Gospođa Helset: Ja mislim da se mrtvi teško odvajaju od Rosmersholma. Rebeka: (trgne se): Mrtvi? Gospođa Helset: Da, skoro bi se moglo reći da se nikako ne mogu rastati od onih što su ostali.)."²⁹ Ista ova ibsenovska atmosfera je i u zaključnom sonetu Na Mihajlu.

Zaglavak sadrži sažetu raščelambu Vojnovićeva književnog opusa. Ona praktična podjela na dubrovačke, kozmopolitske i srpske sadržaje jest Wenzelidesu i stupnjevanje umjetničke vrijednosti Vojnovićevih tekstova. Prvu skupinu sadržaja – hrvatskih dubrovačkih smatra najboljim dijelom Vojnovićeva književnog korpusa, a kad uspoređuje kozmopolitske radove i radove Iz srpske povijesti, boljom smatra kozmopolitsku skupinu. Vrednujući kozmopolitsku skupinu smatra da sadrži tri "više manje korektne novele i jednu indiferentnu komediju, a ipak broji samo jedno apsolutno i veće djelo (*Gospogja sa suncokretom*)."³⁰

Wenzelides ističe još jednu karakteristiku Vojnovićeve književnosti. Činjenica je da se Ivo Vojnović javio u književnosti s pripovijetkom *Geranijum*, a nakon objavljivanja drame *Ekvinocijo* nije pisao prozu. No takvu crtu, dakle svojevrsnu pripovijednu, narativnu crtu, živo obilježje Vojnovićeva književnog postupka, osjeća u svim kasnijim Vojnovićevim

²⁷ Isto, str. 29.

²⁸ "(...) neka se znade da mu je u božanskoj vedrini sunčane mladosti maglovita tišina Rosmersholma bila najprivlačnijom i najmilijom lektinom." A. Wenzelides, isto, str. 47.

²⁹ H. Ibsen, "Rosmersholm". U: *Drame*, Sarajevo, V. Masleša, 1978., str. 34.

³⁰ Isto, str. 59.

dramama (Izuzetan je u tom kontekstu Simfonički intermezzo): "Kasnije se pisac nije vratio na novelu (roman), ali je u dramamtima osjetio potrebu, da se barem na mahove približi slobodnom novelističkom prozom u opisima. Tako su nastali "Simfonički intermezzo u Ekvinociju i slikarski opisi u Trilogiji (opis salona, opis skupine gospara u prvom dijelu, opis tarace i prirode u trećem. Dalja upotreba takve novelističko opisne proze pretvara Gospogju sa suncoketom u dramski roman, a Lazarovo vaskrsenje u dramsku novelu".³¹

Još jednu komponentu Vojnovićevih sadržaja Wenzelides posebno izdvaja, studij žene što daje tim sadržajima i izrazito nov i moderan tematski pogled. Nizom ženskih likova – od *Geranijuma* do *Ksante*, zatim nizom zaokruženih i izvrsno uobličjenih ženskih likova u *Ekvinociju*, *Trilogiji* i *Gospođi sa suncokretom*, Vojnović je na velika vrata u hrvatsku književnost unio "studij žene", što posebice u tradiciji hrvatske dramske književnosti i nije osobito prisutno. Poslije Vojnovića velik broj ženskih likova uvodi Begović, Krleža i Marinković, stoga je studij žene, koji Wenzelides zapaža u Vojnovića, važna konstanta i interes suvremenih hrvatskih pisaca tijekom dvadesetog stoljeća započet Vojnovićevim snažnim iznošenjem ženskih sudbina. I taj element nalazimo kod Ibsena i Strindberga.

Wenzelidesovo čitanje Ive Vojnovića ili prisutnost Ive Vojnovića u Wenzelidesovom kritičarskom diskurzu ističemo kao plod zrelog kritičarskog pristupa koji može i danas biti putokaz u čitanju suvremene hrvatske književnosti. Ono nam otkriva specifičnosti hrvatske književnosti na razmeđu iz 19. u 20. stoljeće koje se ogledaju u književnom djelu Ive Vojnovića koji se tematsko-stilski i žanrovski približio suvremenim europskim promišljanjima, a po nekim osobitostima i utjecao na razvoj hrvatske književnosti dvadesetoga stoljeća.

**THE WORK OF IVO VOJNOVIĆ IN VIEW OF CRITICISM OF
CROATIAN MODERNITY
(Wenzelides' reading of Ivo Vojnović)**

ABSTRACT

The author analyzes the critiques, articles and studies on Ivo Vojnović from the first paper published in 1903 to 1917 when he published a study on Ivo Vojnović in a separate book in Sarajevo. Wenzelides' reading of Ivo Vojnović is the result of mature critical approach that can be a guideline in reading modern Croatian literature even today, but it can also become a way for discovering specific features of Croatian literature at the end of

³¹ Isto, str. 62-63.

the 19th and the beginning of the 20th century which can be observed in the works of Ivo Vojnović.